

1990 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Kırsal Alan ve Tarım Politikaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Neriman YÖRÜR

Kapitalizm dünyada egemenlik kuruncaya dek, tarım ve tarımsal üretim insanlığın en önemli üretim sistemi olarak yer almıştır. Kapitalizmden önce köylü toplumlarında tarımın belirleyiciliği esastır ve sistemin işleyişi ise kapitalizminden çok farklı olmuştur. 20. yy. başlarında; Batı Avrupa’nın gelişmiş ülkeleri ve ABD gibi merkez kapitalist ülkeler köylülüğü büyük ölçüde tasfiye etmiş, kentleşme süreçlerini neredeyse tamamlamış, nüfusun büyük bir kısmını sanayi ve hizmet kollarına aktarmışlardır. Ancak kapitalistleşme süreçlerini geç yaşayan Türkiye gibi çevre ülkeler kapitalizmin bir dünya sistemi haline geldiği bir dönemde köylülük ilişkilerini çözmeden bu sisteme dahil olmak durumunda kalmışlardır. Merkez kapitalist ülkeler, dünyaya endüstriyel ürünleri üreterek hakim olmaya çalışırken, çevre ülkeler, doğal kaynaklarını ve tarımsal ürünlerini pazarlayarak sisteme dahil olmaya çalışmışlardır (Kafaoğlu, 2002). Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde refah devleti uygulamalarıyla merkez kapitalist ülkelerin tarım politikalarının da değişmesi sonucunda, tarıma verilen desteklemelerle birlikte bu ülkelerde tarımsal ürün fazlası ortaya çıkmış ve bu ürün fazlalarını ihraç etmek istemişlerdir (Günaydın, 2005). Bunun için önlerindeki en büyük engel olan çevre kapitalist ülkelerin tarım sektörlerindeki korumacı ve destekleyici politikalarını kaldırmayı ve gümrük duvarlarını aşmayı temel hedefleri olarak görmüşlerdir (Akder, 2005). Bu hedefler çerçevesinde çevre kapitalist ülke olarak Türkiye de nasibini almıştır. Avrupa Birliği (AB), Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu

(IMF) gibi kuruluşlara sırtını dayamaya çalışan Türkiye bu kapsamda özellikle 1980 yılından sonra sadece kırsal alan ve tarım politikalarını değil bütün ekonomik politikalarını dış dinamiklere bağlı olarak oluşturmaya başlamıştır.

1980 yılından 1990 yılına kadarki dönem bir hazırlık devresi olarak ele alındığında 1990’dan günümüze kadarki süreç çok daha hızlı gelişmelerle karşımıza çıkmıştır. Bu anlamda bu makale Türkiye’de özellikle 1990 sonrası dönemin kırsal alan ve tarım politikalarını değerlendirecektir. 1990 sonrası dönem ise 1990–1998 dönemi ve 1999–2008 dönemi olmak üzere iki ayrı dönemde ele alınmıştır. Dönemler itibarıyla politikalar; a) dönemin dünya koşullarından gelen belirleyicileri, b) Türkiye’de genel ekonomik politikalar ve dönemin ana dinamikleri, c) Türkiye’nin imzaladığı uluslararası antlaşmalar ve verilen taahhütler, d) kurumsal düzenlemeler, e) mekansal planlama ve mülkiyete ilişkin düzenlemeler olarak alt kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

1. 1990–1998 Dönemi:

1.1 Dönemin Dünya Koşullarından Gelen Belirleyicileri

Ekonomik sistemi kapitalist sisteme dayalı birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de ekonomik yapının dönüşmesine ait belirleyiciler, hem iç dinamikler hem de dünya koşullarından gelen belirleyicilerdir. Ancak 1980 sonrası Türkiye’de, iç dinamiklerden daha fazla dış dinamiklerin etkin olduğu ve iç politikaların belirleyicisi haline geldiği söylenebilir. Dış dinamikler AB, Dünya

Ar. Gör. Dr.
Dokuz Eylül Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü

PLANLAMA
2010/1

Ticaret Örgütü (DTÖ), IMF ve Dünya Bankası olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu dönemde AB ve DTÖ' nün tarımla ilgili olarak aktif olmaya başladıkları görülmektedir. Avrupa Birliği 1990'ların başlarında "Tek Avrupa Pazarı"nı oluşturma amacı ile önemli bir girişim yapmıştır. 1992 yılında Maastricht Antlaşmasıyla alt kurumları kuvvetlendirilmiş ve topluluğa sınır dışı sorumluluklar da verilerek AB'nin bugünkü oluşumu ortaya çıkmıştır (Mc Donald ve Dearden, 1999'den aktaran Güney, 2006). AB Antlaşması 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe girmiş ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Avrupa Topluluğu (AT) şeklinde yeniden isimlendirilmiştir.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ise, en üst düzey karar organı Bakanlar Konferansı, DTÖ Kuruluş Antlaşması uyarınca en az iki yılda bir toplanarak çalışma programını belirlemektedir. 1 Ocak 1994 tarihinde DTÖ' ye üye ülkelerin imzaladığı bir uluslararası anlaşma olan Uruguay Turu Tarım Anlaşması ile tarım sektöründe serbestleşme dünya genelinde uygulamaya sokulmuştur (Günaydın, 2003). Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 1994 yılında yerini DTÖ' ye bırakmıştır. DTÖ' ye 134 devlet üyedir. DTÖ, en üst düzey karar organı Bakanlar Konferansı, DTÖ Kuruluş Antlaşması uyarınca en az 2 yılda bir toplanarak çalışma programını belirlemektedir. DTÖ, GATT' tan farklı olarak sadece imalat sanayi değil, tarımı ve modern çağın gereği "fikri mülkiyet haklarını" da kapsamaktadır. Tarım alanındaki piyasa ekonomisinin çalışmasına aykırı tüm engelleri ortadan kaldırmayı hedef almıştır.

1.2 Türkiye'de Genel Ekonomik Politikalar ve Dönemin Ana Dinamikleri

Türkiye'de o kadar çok ekonomik kriz yaşanmıştır ki, bunlardan biri de 26 Ocak 1994 tarihli Türk parasının devalüe edildiği krizdir. Bu krizden sonra büyük fiyat artışları başlamıştır. 27 Mart 1994 seçimlerinden sonra Hükümet, 5 Nisan'da 'Ekonomik Önlemler Uygulama Planı'nı yürürlüğe koymuştur (Bulanık, 2001). 14 Aralık 1998 tarihinde 'Ekonomik Krize Çözüm Paketi' açılmıştır. Tarımla ilgili olarak yürürlüğe konan DTÖ Anlaşması ile tarım piyasalarındaki devlet müdahalelerini en az seviyeye indirme politikası benimsenmiştir. Dönem içerisinde tarımsal destekler popülist yaklaşımlarla arttı-

rılmıştır. Türkiye AB ile üyelik müzakerelerini geliştirmiş ve tarımsal yapıların AB tarımsal yapı ve politikaları ile uyumlu hale getirilmesi gereğini ortaya koymuştur. Tarımsal üretim ve gıda sanayisinde uluslararası sermayenin rolü büyümeye başlamıştır. Türkiye'nin önde gelen yerli sermaye grupları (Sabancı, Koç, Yaşar, Tekfen, v.s.) giderek büyüyen ölçeklerde, çok uluslu şirketlerle ortaklıklara girerek et, süt ve sütlü mamuller üretimi, gıda paketlenmesi, sebze ve meyve işlenmesi ve dondurulması, çay üretimi, tam ve yarı hazır gıda üretimi, gıda pazarlaması ve perakendeciliği gibi alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır (Yenal, 2001). Ekonomide liberalleşme, yönetimde yerelleşme, siyasal yaşamda demokratikleşme süreçlerine ve söylemlerine girilmiştir.

1.3 Türkiye'nin Yaptığı Uluslararası Antlaşmalar ve Verilen Taahhütler

- 02.08.1989 tarih ve 20240 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve DB ile yapılan 250 milyon dolar tutarında olan "Üçüncü Tarımsal Kredi Projesi", Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin yeniden düzenlemesi koşulunu getirmiştir.
- 1994 yılında Türkiye DTÖ Tarım Anlaşması'nı imzalamıştır. 1994 yılında DB ile yapılan sözleşme metni, 27 Kasım 1994 tarihli 4046 sayılı Özelleştirme Yasası olarak kabul edilerek yürürlüğe konmuştur.
- 15 Nisan 1994 tarihinde IMF ile yeni bir stand-by anlaşması için görüş birliğine varılmıştır.
- 1994 sonrası, IMF ile her biri üçer aylık gözden geçirmelerle olan, 1999 ve 2002 stand-by düzenlemeleri yapılmıştır.
- 6 Mart 1995'de Gümrük Birliği Anlaşması yapılmış ve tarım ürünleri itibarıyla gümrük indirimi taahhütleri verilmiştir (Aysu, 2002). 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren AB Gümrük Birliği Anlaşması ile gümrük duvarları kaldırılmıştır. Temel olarak tarım ürünleri kapsamı dışında bırakılmış olmakla birlikte işlenmiş tarım ürünleri kapsama alınmıştır (Günaydın, 2003).
- Türkiye ile AB arasında 1993 Eylül ayında başlatılan Tarım Teknik Komitesi kapsamında ele alınan tarım ürünleri tavizlerine

ilişkin görüşmeler, Nisan 1997’de sonuçlandırılmıştır. Bu çerçevede taraflar birbirlerine bazı tarım ürünlerinde taviz tanımıştır.

- 23–25 Eylül 1997’de T.C. Hükümeti tarafından Hong Kong’da yapılan yıllık görüşmede yapısal düzenlemelere ağırlık verileceği, daha etkili denetim mekanizmalarının oluşturulacağı ve kamu bankası olan Ziraat Bankası’nın özerkliğine öncelik verileceği belirtilmiştir (Serin, 2002).

- Temmuz 1998 yılında Türkiye hiçbir kredi talebi olmamasıyla birlikte IMF ile 2000 yılına kadar sürecek olan “Yakın İzleme Anlaşması”nı imzalamıştır (Aysu, 2002). İlk kez IMF’ye verilen niyet mektubunda tüm desteklerin 2002’ye kadar aşamalı olarak kaldırılıp DGD Sistemi’ne geçileceği açıklanmıştır.

1.4 Kurumsal Düzenlemeler

1990 sonrası dönemi “özellemeler dönemi” olarak tanımlamak mümkündür.

- Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK) özelleştirme kapsamına alınmış ve 1993–1998 yılları arasında özelleştirilmiştir.
- 1992 yılında Yem Sanayi Türk A.Ş.’nin (YEMSAN) özelleştirilmesine karar verilerek ismi de Yem Sanayi ve Ticaret A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
- 19 Ocak 1992’de yeni ekonomik istikrar önlemleri açıklanmıştır. TEK, Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TEKEL), PTT, TCDD, TMO ve kamu bankaları dışındaki Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin (KİT) özelleştirilmesine karar verilmiştir.
- 22.03.1993 tarih ve 93/2 sayılı Yüksek Planlama Kurulu’nun kararı ile Et ve Balık Kurumu, “Et ve Balık Ürünleri A.Ş.” ismiyle özelleştirilmiştir.
- 11.05.1994 tarihinde 3987 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesi İle Özelleştirme Sonucunda Doğabilecek İstihdamla İlgili Sorunların Çözümlemesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler Çıkarılması Amacıyla Yetki Verilmesine Dair Kanun” Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. 27.11.1994 tarihinde 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararna-

melerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

- Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun 23.04.1995 tarih ve 95/36 sayılı kararı ile Et ve Balık Kurumu’na ait 11 kombina ve 1 iştirak payı Ağustos 1995’de satılmıştır (Aysu, 2002).
- 1997 yılında YEMSAN özelleştirilmiştir.
- 1997 yılında “Sulama Yönetimi ve Yatırımlarda Katılımcı Özelleştirme Projesi”, DSİ ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nce uygulamaya sokulmuştur.
- 15.12.1997 tarihinde Yüksek Planlama Kurulu TEKEL’in ortaklık kurabileceğine ilişkin görüşünü açıklamıştır.
- 25.12.1997 tarihinde Bakanlar Kurulu’nun “Tekel kendisine ait sigara markalarını, fabrikalarını ve diğer varlıklarını tahsis etmek suretiyle ortaklıklar tesis edebilir” kararı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır (Aysu, 2002).
- 7 giyim tesisi ve 34 gayrimenkulü özelleştirilen KÖYTEKS Yatırım Holding A.Ş.’de, Aralık 1998 tarihinde Sümer Holding A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tasfiye edilmiştir.
- 18.08.1998 tarih ve 98/58 sayılı Karar ile Türkiye Gübre Sanayi Anonim Şirketi (TÜGSAŞ-İGSAŞ) Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından özelleştirme kapsamına alınmıştır.
- 09.08.1991 tarihinde 20955 sayılı Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkartılmıştır.
- Tarımsal destekleme politikalarının belirlenmesi amacıyla 1992 yılında Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu’na bağlı ve ilgili kuruluşların temsilcilerinden oluşan bir alt kurul oluşturulmuştur (Yükseler, 1999).
- 1994 yılında Tekel 81 il bazında kurduğu satış organizasyonunu “toptan satıcılık” sistemine çevirmiş ve bölgesel ihaleler ile alkolü içki dağıtımı için firmalar belirlenmiş; illerde kurulu depolardan özel firmalar eliyle dağıtımına başlanmıştır (Aysu, 2002).

1.5 Mekânsal Planlama ve Mülkiyete İlişkin Düzenlemeler

- 17.04.1990 tarihinde 3621 sayılı Kıyı Kanunu Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

PLANLAMA
2010/1

Kanunun uygulanmasına dair uygulama yönetmeliği de 03.08.1990 tarih ve 20594 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanunun amacı; deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin devamı niteliğinde olan sahil şeritlerinin, doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve toplum yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma özelliklerini belirlemek ve deniz, tabii ve suni göller ve akarsu kıyıları ile deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerine ilişkin düzenlemeleri ve bu yerlerden kamu yararına yararlanma olanaklarını, şartlarını ve esaslarını belirlemektir. Kanunun 16. maddesi ile 11 Temmuz 1992 tarihinden önce uygulama imar planı veya mevzii imar planı bulunan, mevzuata uygun olarak yapılmış, en az su basmanı seviyesine kadar inşaatı tamamlanmış ve kanunda belirlenen kısmi yapılaşma koşullarını sağlayan yerleşmelerde bu tarihten önceki kazanılmış hakların korunduğu ve imar planı hükümlerinin geçerliliğinin söz konusu olduğu belirtilmiştir.

- 01.08.1994 tarihinde 220150 sayılı Arsa Ofisi Kanunu Uygulama Yönetmeliği Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.
- 1994 yılında 21699 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile belediye ve mücavir alan sınırları içinde yer alan kamu mülkiyetindeki arazilerin planlanması yetkileri, yerel yönetimlerden alınarak Arsa Ofisi’ne verilmiştir (Keskinok, 2006).
- 19.02.1995 tarihinde 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu Kanunun amacı; hazineye ait tarım arazilerinin satış esaslarını belirlemektir. Kanuna göre; topraksız veya yeterli toprağı olmaması nedeniyle 31.12.2002 tarihinden önce kendilerine hazineye ait tarım arazisi kiraya verilen kiracılara, talep etmeleri halinde, takdir edilecek bedel üzerinden doğrudan satış yapılabilir. Hazineye ait tarım arazilerindeki hazine hissesi, talepte bulunan hissedarlara takdir edilecek bedel üzerinden doğrudan satılabilir. Hazineye ait tarım arazileri, 31.12.2002 tarihinden önce beş yıl süreyle fiilen tarımsal amaçla kullanılması ve bu hususun hazinece belirlenmiş olması şartıyla, kullananlara doğrudan satılabilir.

31.12.2002 tarihinden önce hazineye ait tarım arazilerini kullananlardan, doğrudan satış hakkından yararlanamamış olanlar veya bunların kanuni mirasçıları; taşınmaz fiilen kullanmaları ve bu hususun hazinece belirlenmiş olması şartıyla, satışa çıkarılacak bu arazileri öncelikli alım hakkına sahiptir. Bu Kanuna göre satılan tarım arazileri on yıl süre ile tarım dışı amaçlarla kullanılamaz, bu husus tapu kütüğünün beyanlar hanesine yazılır. Bu süre sonunda tarım dışı amaçla kullanım Tarım ve Köy İşleri Bakanlığından alınacak izne tabidir.

- 28.02.1998 tarihinde 4342 sayılı Mera Kanunu, Yönetmeliği ise 31.07.1998 tarihinde 23419 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu kanun çayır ve mera alanlarının tespit edilmesi ve verimliklerinin arttırılması yönünde bir çabadır. Ancak daha sonra değiştirilen maddeleri ile meraların yapılaşmaya açılması gündeme gelmiştir.
- 26.08.1998 tarih ve 23445 sayılı Resmi Gazete’de Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye İle Kullanılmasına Dair Yönetmelik yayımlanmıştır. İyi nitelikli tarım arazilerinin genel maksatlarda tarım dışı kullanımdaki istisnaları düzenleyen maddeye ilave edilen “yabancı sermaye ile desteklenen ihracat ağırlıklı ileri teknoloji yatırımları” ifadesi ile yerli sermaye ile desteklenen ileri teknoloji yatırımlarını dışlayan madde ile fiilen, çok uluslu şirketlerin I., II. Sınıf tarım arazilerini yok etmelerine olanak tanınmıştır. Bu yönetmelik değişikliğinden yararlanarak, I. Sınıf tarım arazileri üzerinde, Bolu’da Massey Fergusson traktör fabrikası, Bursa’da Cargill mısır nişasta tesisi kurulmaya başlanmıştır. Yönetmelik daha sonra iptal edilmiştir, ancak toprak tahsisi engellenememiştir.

2. 1999–2008 Dönemi:

2.1 Dönemin Dünya Koşullarından Gelen Belirleyicileri

Dünya kapitalist sistemini yönlendiren üç uluslararası kuruluş olan DTÖ, IMF ve DB, Kasım 1999’da kendi aralarında bir “tutarlılık anlaşması” imzalamışlar, faaliyetlerini birbirleriyle bağlantılı olarak sürdüreceklerini açıklamışlardır (Güler ve Güler, 2006). Avrupa Konseyi’de Lizbon’da

2000 yılının Mart ayında düzenlenen toplantıda, “Avrupa Birliği Ekonomisi”ni modernize etmek ve Amerika Birleşik Devletleri ve sanayileşmiş diğer ekonomik güçlerle dünya pazarlarında rekabet edebilmek için kapsamlı bir strateji benimsenmiştir (European Commission, 2004’den aktaran Güney, 2006).

DTÖ, en üst düzey karar organı Bakanlar Konferansı 3. Bakanlar Konferansı’nı 1999 yılında Seattle’da (ABD), 4. Bakanlar Konferansı’nı 2001 yılında Doha’da (Katar), 5. Bakanlar Konferansı’nı 2003 yılında Cancun’da (Meksika) gerçekleştirmiştir. DTÖ üyesi ülkelerin ticaret bakanları, 9–14 Kasım 2001’de Katar’ın Doha şehrinde DTÖ Dördüncü Bakanlar Konferansında bir araya gelmişlerdir. Doha görüşmelerinde tarım konusu ele alınmış ve neredeyse tüm müzakerelerin 1 Ocak 2005 tarihine kadar tamamlanması öngörülmüştür (Doğan, 2004). Doha Konferansı’ndan altı ay sonra, ABD “Tarım Yasasını” kabul ederek, liberalleşmeden korumacılığa geri dönen bir adım atmıştır. Fransa’da AB’nin OTP’de reform yapma önerisine muhalefet etmiş ve Doha görüşmelerinden beklenen sonuçların elde edilmesine engel olmuştur (Doğan, 2004). 13–14 Şubat 2003 tarihinde Tokyo’da gerçekleştirilen mini Raund’da, tarım reformu konusunda üye ülkeler arasında büyük görüş ayrılıkları olduğu görülmüştür. AB, 2013 yılından önce OTP’de reform yapamayacağını belirtmiştir. 2005 yılında tamamlanması düşünülen tarım ürünleri ticaretindeki liberalleşme takvimi, bu Raund’la netleşmemiştir (Doğan, 2004).

AB ülkeleri, Gündem 2000 reformları uygulamasının dönem ortası değerlendirmesinde Haziran 2003 veya Fischler Reformu olarak adlandıran ve OTP’de öncekilere göre çok daha köklü değişiklikleri öngören bir reform paketi üzerinde anlaşmıştır. (Karlı vd. 2005). Yeni OTP ile, üreticilerin pazar isteklerine göre üretim kararlarını vermeleri yönünde bazı düzenlemeler getirilmiş, tüketici ve vergi mükellefleri de gözetilmiştir. Yeni OTP’ye göre, gelecekte desteklerin çok büyük bir kısmı üretimden bağımsız olacaktır. Ancak üretimden vazgeçmeleri önlemek için, üye ülkeler sübvansiyonlar ile üretim miktarları arasında sınırlı bir ilişkinin olduğu ve bu sınırların önceden kesin ve net bir şekilde ortaya konulduğu programlar dahilinde tercih yapabileceklerdir (Karlı vd., 2005).

DTÖ Beşinci Bakanlar Konferansı, 10–14 Eylül 2003 tarihlerinde Meksika’nın Cancun kentinde yapılan yoğun müzakereler sonunda Doha Kalkınma gündeminde yer alan müzakere konularının esasında herhangi bir karar alınamamış ve fakat Cenevre’de teknik müzakerelerin devam etmesi kararıyla sona ermiştir (Doğan, 2004).

“İleri Tarım Görüşmeleri” olarak bilinen metin 30 Temmuz 2004 tarihinde DTÖ Genel Konseyi toplantısında kabul edilmiştir. Kabul edilen metin, uluslararası ticaretin daha fazla serbestleştirilmesi için temel bir yapıyı oluşturmaktadır. Türkiye “Gelişme Yolundaki Ülkeler” grubunda yer alması nedeniyle, bu serbestleşme önlemlerini daha az oranda ve daha fazla sürede yapma ayrıcalıklarından yararlanacaktır. Bu anlaşma, tarımda ihracat için yapılan tüm teşviklerin kaldırılmasını ve az gelişmiş ülkelerin pazarlarını tarım ürünü ithalatı için açmalarını öngörmüştür (Özbudun, 2006).

Cenevre Çerçeve Anlaşması için 1 Ağustos 2004’te, anlaşma içeriği için de Eylül 2005’de Hong Kong’da toplanılmıştır. Cenevre Çerçevesi Anlaşmasında alınan kararlardan biri tarım, diğeri ilaç konusundadır. Bu anlaşmanın temel prensipleri; gümrük vergilerinde indirim, devletin üretim sübvansiyonlarının düşürülmesi ve devletin dış satım sübvansiyonlarının düşürülmesidir.

2.2 Türkiye’de Genel Ekonomik Politikalar ve Dönemin Ana Dinamikleri

1999 yılında Türkiye’nin AB’ye üyeliğine adaylık süreci başlamıştır. IMF-DB Anlaşmasının Hükümleri, 1999 yılı sonunda IMF ile imzalanan Stand by Anlaşması ve bu kapsamda verilen niyet mektupları ile uygulanmakta olan tarım politikalarında önemli değişiklikler öngörülmüştür. Bunlar; a) öncelikle destekleme fiyatlarının ‘dünya fiyatları’ düzeyine çekilmesi, ardından girdi ve çıktıya dayalı destekleme sisteminin tümüyle kaldırılarak doğrudan gelir desteği sistemine geçilmesi, b) Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (TSKB) ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası’nın (TCZB) yeniden yapılandırılması, c) Türkiye Ziraat Donanım Kurumu (TZDK), İstanbul Gübre Sanayi A.Ş. (İGSAŞ), Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAŞ), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TŞFAŞ), Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (ÇAYKUR) ve TEKEL’in özelleştirilmesi, d) Şeker, tütün ve TSKB alanlarında kurulların oluşturulması.

2000 yılında ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın temelini sağlayan ve tarım sektörü dahil bütün sektörlerin elden geçirilmesine neden olan “Ekonomik Reform Programı Kredisi” imzalanmıştır (Aysu, 2002). 2000 yılında ve 19 Şubat 2001’de yaşanan krizlerden sonra Dünya Bankası’nda başkan yardımcısı olan Kemal Derviş, ekonomiden sorumlu bakan olarak atanmıştır. Kemal Derviş 15 Mart 2001’de Acil Önlemler Paketi’ni açıklamıştır (Bulanık, 2001).

Ulusal Tarım Stratejisi (2006–2010), Hayvancılık Stratejisi (2005–2010) ve Kırsal Kalkınma Stratejisi yapılmıştır. Hayvancılık Stratejisi Kararı 24.02.2005 tarih ve 25737 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Ulusal Tarım Stratejisi Yüksek Planlama Kurulu’nun 30.10.2004 tarih ve 2004/92 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Strateji Belgesi’ne bağlı olarak, 02.04.2005 tarih ve 25774 sayılı Resmi Gazete’de 2005/8629 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ilan edilmiştir.

Bu dönemde özellikle gıda sektöründe doğrudan sermaye yatırımları hızla artmıştır. Devletin küçültülmesi, dünya ile bütünleşme, serbestleşme, özelleştirme, yerelleşme, yönetim, globalizasyon, regülasyon, küreselleşme, demokratikleşme söylemleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Özelleştirmeler artmaya ve kamu yatırımları azalmaya başlamıştır. Küresel rekabet ön plana çıkmaya başlamıştır. Finans ve inşaat sermayesinin (gayrimenkul sermayesi) ön plana çıktığı sanayisizleşme dönemi yaşanmaya başlamıştır. Türkiye’nin dış borcu artmaya devam etmiştir.

2.3 Türkiye’nin Yaptığı Uluslararası Antlaşmalar ve Verilen Taahhütler

- IMF ile yapılan anlaşma ve düzenlemeler 1999, 2002 ve 2005’teki stand-by anlaşmalarıyla (ve 2000 sonunda, özellikle IMF tarafından kaleme alınan bir “ek niyet mektubu” ile) devam etmiştir. Türkiye ekonomisinin 1998–2008 yılları boyunca kesintisiz IMF programlarıyla yönetilmesi böylelikle sağlanmış olmaktadır. IMF’nin gündemde olmadığı yıllar da dahil olmak üzere, dönemin tümü boyunca “yapısal” olarak nitelendirilen ve “reform” nitelendirmesiyle saygınlık kazandırılan düzenlemelerin büyük bölümü ise, Dünya Bankası patentlidir (Boratav, 2007).

• 9 Aralık 1999 tarihinde IMF’ye verilen Niyet Mektubu’nda reform programının orta vadeli amacının, var olan destekleme politikalarını safhalar halinde ortadan kaldırmak ve fakir çiftçileri hedef alan doğrudan gelir desteği sistemi ile değiştirmek olduğuna yer verilmiştir. “Yapısal Reform” başlığı altında; tarımda desteklerin kaldırılarak piyasa ekonomisi koşullarının geçerli sayılmasıyla kamu kaynakları üzerindeki baskının azaltılması, tarımsal politikaların uluslararası pazara göre biçimlendirilmesi, yeni sanayi ürünlerine pazar açılması, tarımsal nüfusun azaltılması ve tarımdaki istihdamın azaltılması hedeflenmektedir.

• 10–11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin AB’ye adaylık statüsü kabul edilmiştir. Tarım konusunda özellikle tarım nüfusu, işletme büyüklüğü, örgütlenme, tarımsal desteklemeler, kurumsal organizasyon, teknoloji kullanımı, verimlilik, bitki ve hayvan sağlığı şartları, ürün kalite ve standartları açısından uyum sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Gür, 2004).

• 22 Aralık 1999 tarihinde IMF Stand-by Anlaşmasını onaylamıştır.

• DB’ye verilen 10 Mart 2000 tarihli Niyet Mektubu (Birinci Gözden Geçirme) ile hükümet, tarım alanında, sübvans ettiği girdi, kredi ve temel mahsullerdeki fiyat desteklerine dayanan mevcut sistemin, zaman içerisinde doğrudan gelir desteği programı ile değiştirilmesini hedeflemiştir (Aysu, 2002).

• DB ile 27 Mayıs 2000 tarihinde 7596 milyon dolarlık bir “Ekonomik Reform Kredi Anlaşması” imzalanmıştır. Ayrıca tarım reformuna ilişkin olarak 2001 yılı içinde DB ile bir kredi anlaşması imzalanmıştır (Doğan, 2004).

• T.C. Resmi Gazetesi’nin 14 Haziran 2000 tarihli 24079. sayısında ‘Milletlerarası Antlaşma’ başlığı altında detaylandırılan ve IMF ile Türkiye arasında imzalanan Stand-by Anlaşması çerçevesinde; Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası’ndan sağlanan 759.7 milyon ABD Doları tutarındaki kredi anlaşmasının hükümlerinde doğrudan gelir desteği stratejisinin uygulanmasında tatmin-kar gelişme sağlanması; pilot programının uygulanması; ulusal çiftçi kaydının hazır-

lanması ve Doğrudan Gelir Desteği (DGD) programının 2001 ürün yılında ulusal düzeyde yaygınlaştırılması için Bankaca yeterli bulunan bir programın kabul edilmesi, tarım sektöründeki fiyat ve kredi sübvansiyonlarının aşamalı olarak kaldırılmasına yönelik programın uygulanması, gübre desteğinin nominal değeri olarak sabit tutulması, tarımsal kredi sübvansiyonlarının aşamalı olarak kaldırılmasına yönelik programın uygulanması, Banka ile sağlanan mutabakat çerçevesinde 2001 yılı için destekleme fiyatları reformunun uygulanması, tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması programının uygulanması, tarımsal kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilme işlemlerinin başlatılması; Türkiye Ziraî Donanım Kurumları A.Ş.'nin varlıklarının tasfiye edilmesinin ve bütün çalışanlarının ayrılması veya başka görevlere atanmasının tamamlanması ve bütün tarım satış kooperatifleri birliklerinin etkin bir şekilde özertleştirilmesi taahhüdü verilmiştir (Aysu, 2008).

- 22 Haziran 2000 Tarihli Niyet Mektubu (İkinci Gözden Geçirme) ile IMF'ye; TEKEL'i destekleme alımlarında devre dışı bırakmak, tütün destekleme fiyat mekanizmasını kaldırmak için gerekli üç yeni kanun çıkarılması taahhüdü verilmiştir. Bunlar; TEKEL'in destekleme alımı yapan birimi satılmayan tütünü aynı kalitedeki ürüne müzayedede verilen en düşük fiyattan en az %15 daha düşük bir fiyata satın alacak işleve dönüştürecek bir düzenleme, alkollü içki üretimindeki tekeli kaldıracak olan ve böylece özel sektörün piyasaya girmesini sağlayacak düzenleme ile TEKEL'in içki, tuz ve tütün ürünleri üreten tesislerinin özelleştirilmesinin önünü açan düzenlemedir. Aynı niyet mektubunda şekerpancarı üreticilerini yakından ilgilendiren TŞFAŞ ve çay üreticileri için ÇAY-KUR'un Özelleştirme İdaresi'ne devredileceği taahhüdü verilmiştir (Aysu, 2008).

- IMF'ye 18 Aralık 2000'de verilen ek Niyet Mektubu (Üçüncü ve Dördüncü Gözden Geçirme) ile; tarım politikalarının reformunda, tüm dolaylı destek politikalarından 2002 sonuna kadar kademeli olarak vazgeçilmesi ve doğrudan gelir desteği sisteminin uygulanmasına geçilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca; tütün için destekleme alım politi-

kalarını ortadan kaldıran, tütün alımlarında müzayedede mekanizmasını oluşturacak Tütün Kanununun Ocak 2001 sonuna kadar çıkarılması amaçlanmıştır.

- 2 Ocak 2001 Tarihli Ek Niyet Mektubu ile "Tütün destekleme alımlarını kademeli olarak kaldıran bir kanunun Şubat 2001 sonuna kadar yürürlüğe konulması" kabul ve taahhüt edilmiştir.

- 30 Ocak 2001 tarihli Niyet Mektubu (Kasım krizi sonrasında Beşinci Gözden Geçirme ve stand-by'ı güncelleme çabası) ile 05.02.2001 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun kararı ile TEKEL özelleştirme kapsam ve programına alınmış ve işlemlerinin 3 yıl içerisinde tamamlanması öngörülmüştür.

- 24 Mart 2001 tarihli "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nda, IMF ve DB ile imzalanan anlaşmalarda yer alan tarım reformu kapsamında tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi, Tekel Kanununun yasallaşması, TEKEL'in özelleştirilmesiyle beraber tütün fiyatlarının 2002 yılından sonra Borsa'da oluşması ve alternatif ürün projesinin geliştirilmesi öngörülmüştür (Gür, 2004).

- 4 Nisan 2001'de yapısal düzenlemeler kapsamında IMF/DB tarafından Türkiye'ye dayatılan şeker sektörüne ilişkin düzenleme, Şeker Kanunu ile TBMM'de kabul edilmiş ve 19 Nisan'da yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile şeker fabrikalarının özelleştirilmesi, şeker pancarı fiyatında liberalizasyon ve ülkede şeker pancarı üretimine, şeker üretimine ve iç pazara verilebilecek şeker miktarına, oluşturulacak Kurulca belirlenecek kotalar getirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almıştır.

- 3 Mayıs 2001 tarihli Niyet Mektubu (Ankara, 26 Haziran 2001) Sekizinci Gözden Geçirme ile Şeker ve Tütün Yasalarının çıkarılması yeniden taahhüt edilmiştir (Aysu, 2008).

- 26 Haziran 2001 tarihli Niyet Mektubu IMF'ye verilmiştir. Tarım sektöründe başlatılan yapısal uyum çalışmalarını desteklemek amacıyla DB ile yapılan görüşmeler sonucunda, 12.07.2001 tarihinde Tarım Reformu Uygulama Projesi İkraz Anlaşması imzalanmıştır. Proje kapsamına, fındık üretiminden vazgeçerek alternatif ürün yetiştirecek

üreticilere destek sağlanması uygulaması da alınmıştır. 28.03.2001 tarih ve 2001/2218 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 93/3985 ve 94/6519 sayılı Kararlar yürürlükten kaldırılmış ve sökülün fındık alanına önerilen alternatif ürünü eken veya diken üreticiye, fındıktan elde ettiği ortalama net gelir ile yeni ektiği veya diktiği alternatif ürünün ortalama net gelir farkının iki katı tutarında bedel ödenmesi ve bahsi geçen ödemelerin finansmanının uluslararası finans kuruluşlarından sağlanan doğrudan mali kaynak ve/veya kredi yoluyla sağlanması hususları hüküm altına alınmıştır. İkraz Anlaşması ile uyumlu olarak yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 22.11.2001 tarih ve 2001/3267 sayılı Kararı ile, 2001/2218 sayılı Karar yürürlükten kaldırılmış ve üçüncü maddesi ile söz konusu Kararın birinci maddesinde belirtilen illerdeki birinci, ikinci ve %6'dan daha az eğimli üçüncü sınıf tarım arazilerinde tesis edilmiş fındık sahalarında 'Alternatif Ürün Programı' uygulanması hüküm altına alınmıştır (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2004).

• IMF reformlarının 'Dünya Bankası Yapısal Uyum Kredileri' ile destekleneceği hükmü doğrultusunda, Dünya Bankası ile Türkiye arasında 2001 yılında "Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP)" imzalanmıştır. Dünya Bankası ile imzalanan TRUP, dört alt projeden oluşmaktadır; DGD, Çiftçi Geçiş Programı (Alternatif Ürün Projesi), Tarım Satış Kooperatiflerinin Yeniden Yapılandırılması, Proje Destek Hizmetleri Bu başlıklardan DGD, Türkiye'de uygulanan destekleme sisteminin tümüyle değiştirilmesine odaklanmaktadır.

• 2001 yılında AB Komisyonu tarafından Katılım Ortaklığı Belgesi ve bu belge doğrultusunda da 'Ulusal Program' hazırlanmıştır.

• 31 Temmuz 2001 tarihli Niyet Mektubu ile tarımsal kredilerin yükseltileceği vurgulanmıştır (Aysu, 2008).

• 20 Kasım 2001 tarihli IMF'ye verilen Niyet Mektubunda Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün (KHGM) il özel idarelerine devri yöntemiyle tasfiye edileceği yer almıştır.

• 18 Ocak 2002 tarihli Niyet Mektubu ile; TEKEL'in özelleştirme planının hazırlana-

cağı, özelleştirme kapsamındaki tüm büyük şirketlerin satılmasına ilişkin hazırlık çalışmalarının 2002 yılında tamamlanacağı, TŞFŞ'yi özelleştirme çalışmalarının süreceği taahhüdü verilmiştir (Aysu, 2008).

• 14 Mart 2002 tarihinde 'Ulusal Ekonomik Program' bir niyet mektubu ile IMF'ye sunulmuştur.

• 25 Temmuz 2003 Tarihli Niyet Mektubu ile; TEKEL ve Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.'nin (TÜPRAS) özelleştirilmesine ilişkin ihale duyuruları yapıldığı, TŞFŞ'ye ilişkin kapsamlı bir özelleştirme stratejisinin, Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) tarafından 26 Haziran 2003 tarihinde kabul edildiği bilgisi verilmiştir (Aysu, 2008).

• 6 Ekim 2004'de yayımlanan ilerleme raporunda, Türkiye'ye tarım politikalarını yeterince iyi uygulamadığı eleştirisi yapılmıştır. Bu raporda, Türkiye'nin daha fazla liberalleştirme yapması önerilmiştir. Türkiye'nin olası üyeliği halinde, AB'nin dış satımının artacağı, Türkiye'nin ise tarımsal dış satımda istediği gelişmeyi yapamayacağı belirtilmiştir (Güler ve Güler, 2006).

• 2005 yılında 2008 yılında sona ermiş olan yeni bir stand-by süreci başlamıştır.

2.4 Kurumsal Düzenlemeler

Bu dönemde de tarımla ilgili kurum ve kuruluşların özelleştirilmesine devam edilmiştir.

• 24.12. 1999 tarihli Yüksek Planlama Kurulu'nun kararı ile TİGEM özel sektöre açılmıştır.

• Orman Ürünleri A.Ş. (ORÜS) bünyesinde bulunan 21 işletmesi özelleştirilmiştir, kalan iki işletme Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş.'ye (SEKA) devredilerek, Mart 2000 tarihinde tasfiye edilmiştir.

• 01.06.2000 gün ve 4572 sayılı TSKB Hakkındaki Kanun ile Pankobirlik, Fiskobirlik, Çukobirlik, vb. birliklerin nasıl özelleştirilebileceğine dair çözümler gösteren kanun kabul edilmiştir

• 25 Aralık 2000 gün 4603 sayılı Yasa kapsamında; Ziraat Bankası 'yeniden yapılandırılma' sürecine girmiştir ve tarıma yönelik kredi desteği tümüyle kaldırılmıştır.

- 20.06.2001 tarih ve 4685 sayılı Tütün, Tütün Mamulleri Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 4046 sayılı Kanunda ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 57. Hükümet tarafından Meclis'te çıkarılmıştır. 6 Temmuz 2001'de Cumhurbaşkanı kanunu iade etmiştir. Ocak 2002'de yeniden Meclis'ten geçmiştir (Aysu, 2002).
- 31 Ocak 2002 tarihinde İskenderun Demir ve Çelik A.Ş. (İSDEMİR) imzalanan devir sözleşmesiyle tüm varlıkları ile birlikte Ereğli Demir ve Çelik A.Ş.'ye (ERDEMİR) devredilmiş ve tüzel kişiliği sona ermiştir.
- 15 Nisan 2002'de İstanbul Gübre Sanayi A.Ş. (İGSAŞ) Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAŞ) bünyesinde birleştirilmiş ve özelleştirilmiştir.
- 2002 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi'nin (TMO) özelleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Çelik Çekme Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş.'de (ÇELBOR) bulunan %100 oranındaki hisselerin tamamı 31 Mayıs 2002 tarihinde ERDEMİR'e devredilmiştir.
- Türkiye Gemi Sanayi A.Ş. Türkiye Denizcilik İşletmeleri A.Ş. bünyesinde birleştirilerek Mayıs 2002'de tüzel kişiliği sona ermiştir. Deniz İşletmeciliği ve Tankerciliği A.Ş.'de (DİTAŞ) bulunan %50.98 oranındaki hisselerin tamamı 21 Kasım 2002 tarihinde TÜPRAŞ'a devredilmiştir.
- Turban Turizm A.Ş., Türkiye Ziraat Donatım A.Ş., Türk Motor Sanayi A.Ş. (TÜMOSAN) 7 Şubat 2003 tarihinde SÜMER HOLDİNG A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişilikleri sona ermiştir.
- 07.05.2004 tarihinde 5146 sayılı Kooperatifler Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Resmi Gazetede kabul edilmiştir.
- 03.06.2004 tarihinde 5184 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir.
- 06.07.2004 tarihinde 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- 05.10.2004 tarihinde 25604 sayılı Resmi Gazete'de Tarım Şurası Yönetmeliği yayımlanmıştır.
- 13.01.2005 tarihinde 5286 sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Kaldırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir.
- 16.02.2005 tarihinde 25729 sayılı Resmi Gazete'de Çevre ve Orman Bakanlığı Mahalli Çevre Kurulları Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlanmıştır.
- 22.02.2005 tarihinde 25735 sayılı Resmi Gazete'de Çevre Bakanlığı Mahalli Çevre Kurulları Çalışma Esas ve Usulleri Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik yayımlanmıştır.
- 06.04.2005 tarihinde 5330 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına ve Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında 553 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun kabul edilmiştir.
- SEKA ile TÜGSAŞ 19 Eylül 2005'de SÜMER HOLDİNG A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişilikleri sona ermiştir.
- 05.10.2005 tarihinde Et Balık Kurumunun Tarım Bakanlığı İle İlişkilendirilmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı yayımlanmıştır.
- 28.12.2005 tarihinde 5441 sayılı Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın 867 ve 170 sayılı Kanunlara Tabi İşletmeler Dışında Kalan Taşra Kuruluşlarına Döner Sermaye Verilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına, Ziraat Vekâletine Merbut Bazı Mektep ve Müesseselerin Sureti İdaresi Hakkında Kanunun Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir.
- 23.03.2006 tarihinde 5478 sayılı Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 4046 sayılı Kanunda ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun kabul edilmiştir.

- 08.11.2006 tarihinde 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.
- 9. Kalkınma Planında (2007–2013), TEKEL’e ait sigara fabrikaları ile ÇAYKUR’ ait çay fabrikalarının ve TÜRKŞEKER’ e ait şeker fabrikalarının özelleştirileceği belirtilmektedir.
- 15.03.2007 tarihinde 5603 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş Görevleri Hakkında Kanun kabul edilmiştir.
- 01.05.2007 tarihinde 26509 sayılı Resmi Gazete’de Tarımsal Üretici Birlikleri İle Tarımsal Üretici Merkez Birliklerinin Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır.
- 04.05.2007 tarihinde 5648 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun kabul edilmiştir.
- 11.10.2007 tarihinde 26670 sayılı Resmi Gazete’de Doğal Afet Sigortaları Kurumu Yönetim Kurulu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlanmıştır.
- 03.04.2008 tarihinde 5752 sayılı Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz Ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Yeniden Yapılandırılması İle Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 4046 sayılı Kanunda ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir.
- 26.11.2008 tarihinde 5818 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu İle Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir.

2.5 Mekânsal Planlama ve Mülkiyete İlişkin Düzenlemeler

- 29.06.2001 tarih ve 4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Söz konusu kanun değişikliği ile Hazine

Taşınmaz Malları Satış Koordinasyon Kurulu, Değer Tespit Komisyonu ve İhale Komisyonu kaldırılmıştır. Oysa değer tespitlerinin ve ihalenin yapılması sürecine gerekli uzmanların katılması, nesnel, açık ve şeffaf bir satış işlemi için gerekli bir şarttır. Kanun değişikliği ile kamu kurum ve kuruluşları süreçten çıkarılmış, Maliye Bakanlığı tek yetkili olmuştur (www.spo.org.tr). Ayrıca söz konusu kanun değişikliği ile “2B arazilerinin” her türlü değerlendirme yetkisi Maliye Bakanlığı’na geçirilmiştir. Bu yasanın “Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerler” başlığı altındaki 3. maddesinin birinci fıkrasında; “6831 sayılı Orman Kanununun değişik 2. maddesi “B” bendi gereğince Hazine adına orman sınırları dışına çıkarılan yerlerde 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmasının Desteklenmesi Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz” yaptırımına yer verilmiştir. Ancak, Anayasa Mahkemesi, bu yaptırımı 2002 yılı başında Anayasa’ya aykırı bularak iptal etmiştir (Çağlar, 2003).

- 09.01.2002 tarihinde 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu kabul edildi. 02.08.2002 tarihinde 24834 sayılı Resmi Gazete’de Endüstri Bölgeleri Yönetmeliği yayımlanmıştır. 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu ile ülke ekonomisinin gelişmesini ve teknoloji transferini sağlamak, üretim ve istihdam artırmak, yatırımları teşvik etmek ve yabancı sermaye girişini arttırmak amaçlanmıştır. Pek çok sivil toplum örgütlerince 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanununun, planlarının onanması ve inşaat ruhsatlarının düzenlenmesi, süreç ve yetkilendirme nedeniyle 3194 sayılı İmar Kanununa, 1580 ve 3030 sayılı Kanunlara, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa, Kıyı Kanununa, Orman Kanununa, Çevre Kanununa vb. aykırı olduğu tespit edilmiştir. Özellikle bu kanunun ülke kalkınma planından başlamak üzere bölge planları, çevre düzeni planları, havza planları, nazım planlar gibi genel bir planlama anlayış ve hiyerarşisine bağlı olunmadan hazırlandığı görülmektedir (www.izmimod.org.tr).

- 25 Haziran 2002 tarihinde Arsa Ofisi Kanununa İlişkin İki Yönetmelik yayımlanmıştır. 8.8.1994 tarihli ve 22015 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Arsa Ofisi Kanunu Uygula-

lama Yönetmeliği'nin 44. maddesi yeni yönetmelikle yürürlükten kaldırılmıştır. Yine Yönetmeliğin 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 6. maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

- 13.06.2003 tarihinde 25137 sayılı Resmi Gazete'de Tarım Arazilerinin Korunmasına ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik yayımlanmıştır. Söz konusu yönetmeliğin hazırlanma amacı, tarım alanlarının amacına uygun bir şekilde kullanılmasını sağlamak ve hangi hallerde tarım dışı amaçlarla kullanılabileceğine dair ilke ve esasları belirlemektir. Buna karşın, yapılan değişiklik, tarım alanlarının tarım dışı amaçla kullanımına olanak tanıyan istisnaları, kamu yararı ilkesinin tanımladığı toplumun ortak ve uzun vadeli çıkarlarına ve yönetmeliğin ruhuna aykırı olacak şekilde genişletmek üzere hazırlanmıştır. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası tarafından, söz konusu yönetmelik iki kez iptal ettirilmiş; ancak tekrar yürürlüğe konulmuştur (www.zmo.org.tr).

- 3 Temmuz 2003 tarihinde 442 sayılı Köy Kanunu'nun 87. maddesi yürürlükten kaldırılarak köy sınırları içindeki arazilerin yabancılara satışını mümkün kılan yasa değişikliği yapılmıştır. 4916 sayılı Çeşitli Kanunlarda ve Maliye Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 38. maddesinin a bendi ile 18.3.1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanununun 87. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. 442 sayılı Köy Kanununun 87. maddesiyle yabancıların köylerde mülk edinmesi yasaklanmıştı. Söz konusu 87. maddenin kaldırılması, yabancılara, köylerde istedikleri yerde ve istedikleri miktarda toprak edinme hakkını vermiştir. Bu Kanun değişikliği ile yabancı ülkede olan herkesin Türkiye'nin her yerinde, sınırsız arazi sahibi olması kabul edilmiştir.

- 05.11.2003 tarihinde 4999 sayılı Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir.

- 27.05.2004 tarihinde 5178 sayılı Mera Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. 5178 sayılı Yasanın 5. maddesi ile

4342 sayılı Mera Kanununa eklenen geçici maddede, "Belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde kalan ve 1.1.2003 tarihinden önce kesinleşen imar plânları içerisinde yerleşim yeri olarak işgal edilerek mera olarak kullanımı teknik olarak mümkün olmayan yerlerin tahsis amacı değiştirilerek Hazine adına tescilli yapılar" hükmü yer almaktadır. İmar affı niteliğinde bu düzenleme ile üzerinde yasa dışı inşaat bulunan mera alanları, tahsis amacı değiştirilerek meralıktan çıkarılmakta, imar planı içerisine alınmaktadır. Ayrıca, Kanun değişikliği ile mera alanlarında, kum, kil gibi maden kapsamına alınan faaliyetler de yapılabilecektir. Söz konusu kanun değişikliği mera alanlarını azaltacak nitelikte düzenlemeler getirmiş olup, 4342 sayılı Yasada sınırlı amaçla yapılabilen tahsis değişiklikleri bu Kanun ile arttırılmıştır.

- 17.06.2004 tarihinde 5192 sayılı Orman Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Yasaya göre, yanan orman alanlarındaki her türlü mal, Orman Genel Müdürlüğü'nce değerlendirilecektir. Savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, doğalgaz, altyapı ve katı atık bertaraf tesisleri, sanatoryum, baraj, gölet ve mezarlıklar, devlete ait sağlık, eğitim ve spor tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın devlet ormanları üzerinde bulunması ve yapılmasında kamu yararı ve zaruret olması halinde, gerçek veya tüzel kişilere bedeli karşılığında Çevre ve Orman Bakanlığı'nca izin verilecek; bu izin süresi 49 yılı geçemeyecektir. Kanun ile savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı ve katı atık bertaraf tesisleri, baraj, gölet ve mezarlıkların, "kamu yararı ve zaruret olması halinde" devlet ormanlarında yapılmasına olanak tanınmış olması, henüz tespit çalışmaları tamamlanmamış orman alanlarını azaltacak niteliktedir.

- 10.07.2004 tarihinde 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu kabul edilmiştir. Kanun, büyükşehir belediyesi yönetiminin hukuki statüsünü düzenlemek, hizmetlerin planlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesini sağlamak amacı ile düzenlenmiştir. Ancak Kanun, bazı açılardan olumsuzluklar taşımaktadır. Kanuna göre,

büyükşehir belediyelerinde, mevcut valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülki sınırları içinde kalmak şartıyla, nüfusu bir milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı yirmi kilometre, nüfusu bir milyondan iki milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı otuz kilometre, nüfusu iki milyondan fazla olan büyükşehirlerde yarıçapı elli kilometre olan dairenin sınırı büyükşehir belediyesinin sınırını oluşturur. Şehirlerin fiziki, doğal ve sosyal yapıları dikkate alınmadan büyükşehir belediye sınırının belirlenmesi doğrusal formda gelişen kentler için önemli sorun yaratmaktadır. Ayrıca, böyle bir sınır tespiti ile gerçekte metropoliten alan sınırları içine girmesi gereken yerleşimler bu sınırın dışında kalabilirken, kırsal niteliği ve ekonomik ve sosyal ilişkiler açısından büyükşehirlerden kopuk yerleşimler alan içine alınabilecektir (ankara.spo.org.tr).

• 15.07.2004 tarihinde 25523 sayılı Resmi Gazete’de 6831 sayılı Orman Kanununa Göre Orman Kadastrounun Uygulanması Hakkında Yönetmelik ve Orman Kanununun 2. Maddesinin (A) Bendine Göre Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak Yerler Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır. Bu Yönetmeliğin amacı; ormancılık çalışmalarının verimli şekilde yapılabilmesi, şahısların ormanla ilişkilerinin düzenlenmesi, ormanların saha emniyeti ve devamlılığının sağlanması için orman alanlarının geometrik ve hukuki durumları ile 08.09.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 2/B Maddesine göre, orman sınırları dışına çıkarılacak yerleri tayin ve tespit etmektir. Yönetmelik ile;

- Orman kadastro komisyonlarındaki karar süreçlerinde ormancılık öğretimin-den geçmiş üyelerin etkenlik düzeyleri düşürülmüştür,
- Ormancı üyelerin nitelikli ve deneyimli olması koşulu kaldırılmıştır,
- “orman” sayılmayacak yerlerin kapsamı genişletilmiştir,
- “orman” sınırları dışına çıkarılma kararlarının ekolojik gereklere uygun ve kamuya zarar vermeyecek biçimde alınabilmesi olanakları büyük ölçüde kaldırılmıştır,

- Komisyonların kararlarına itiraz hakları kısıtlanmıştır (www.kirsalcevre.org.tr).

Yönetmelik, orman alanlarını azaltacak niteliktedir.

• 17.05.2005 tarihinde 25818 sayılı Resmi Gazete’de Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği yayımlandı. Bu yönetmeliğin amacı; özellikle ‘Su Kuşları Yaşama Ortamı’ olarak ‘Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme’ nin (Ramsar Sözleşmesi) uygulanmasına yönelik, uluslararası öne sahip olsun veya olmasın tüm sulak alanların korunması, geliştirilmesi ve bu konuda görevli kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon esaslarını belirlemektir.

• 19.07.2005 tarihinde Resmi Gazete’de 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu yayımlanmıştır. Söz konusu kanun, arazi ve toprak kaynaklarının bilimsel esaslara uygun olarak belirlenmesi, sınıflandırılması, arazi kullanım planlarının hazırlanması, koruma ve geliştirme sürecinde toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarının katılımcı yöntemlerle değerlendirilmesi, amaç dışı ve yanlış kullanımların önlenmesi, korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulmasına ilişkin sorumluluk, görev ve yetkilerin tanımlanması ile ilgili esasları kapsamaktadır. Ancak, toprağın doğal veya yapay yollarla kaybını ve niteliklerini yitirmesini engelleyerek korunmasını, geliştirilmesini ve çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak, planlı arazi kullanımını amacı olarak belirten 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, geçici 1. maddesi ile tarım alanları üzerindeki yapılaşmaya af getirmektedir (www.zmo.org.tr).

• 15.11.2005 tarihinde 25994 sayılı Resmi Gazete’de Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine ve Bu Üreticilere Teknik Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik yayımlanmıştır. Bu Yönetmelik, toprak ve su kalitesinin korunması, yenilenebilir doğal kaynakların sürdürülebilirliği, erozyonun önlenmesi ve tarımın olumsuz etkilerinin azaltılması yönünde gerekli kültürel tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek amacı ile düzenlenmiştir. Yönetmelik,

hassas bölgelerdeki bozulma ve kirlenme tehdidi altındaki ekolojik dengenin yeniden tesisi ve sürdürülebilirliği için, tarımsal üretim ile iştigal eden üreticilerle, uygulamada görev alan kurum ve kuruluşların belirlenmesi ile teknik yardımın kapsamı ile yapılacak ödeme (tazminat) tutarı ve ödemeye ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.

- 15.12.2005 tarihinde 26024 sayılı Resmi Gazete’de Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği yayımlanmıştır. Bu Yönetmelik, 03.07.2005 tarih ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda öngörülen toprak ve arazi varlığının belirlenmesi, arazi kullanım planlarının yapılması, tarımsal amaçlı arazi kullanım ile toprak koruma plan ve projelerinin hazırlanması, erozyona duyarlı alanların, yeter büyüklükteki tarımsal arazi parsel büyüklüğünün tespiti ve toprak koruma kurulunun çalışmalarına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.

- 23.11.2006 tarihinde 5557 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Kanunun 6. maddesi ile 03.07.2005 tarih ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununa geçici 3. madde eklenmiştir. Söz konusu maddeye göre; 11.10.2004 tarihinden önce gerekli izinler alınmadan tarım dışı amaçlı kullanıma açılmış bulunan arazilerin istenilen amaçla kullanımı için, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir yıl içerisinde Bakanlığa başvurulması, hazırlanacak toprak koruma projesine uyulması ve tarım dışı kullanılan tarım arazilerinin her metre karesi için beş Yeni Türk Lirası ödenmesi şartıyla izin verilmektedir. Söz konusu arazi ve tesislerin istenilen amaçla kullanımı için çeşitli kurumlardan alınması gerekli ruhsat, izin gibi işlemler, Bakanlığa başvuru tarihinden itibaren 2 yıl içerisinde tamamlanıncaya kadar başvuru sahipleri faaliyetlerine devam edeceği hükme bağlanmıştır. Kanuna göre,

- 11.10.2004 gününden önce, gerekli izinler alınmadan tarım dışı amaçla kullanıma açılan arazilerin, istenilen amaçla kullanılması için gerekli düzenleme yapılmıştır.

- söz konusu arazi ve tesislerin iki yıl süresince, ruhsat ve izin alınmadan istenilen

amaçla kullanılmasının sürdürülmesine olanak sağlanmakta, gerekli ruhsat ve izinlerin alınması için iki yıl süre tanınmakta, bu süre içinde gerekli izni alamayanların üretim etkinliklerinin durdurulacağı belirtilmektedir. Geçici maddeyle, tarım arazilerinde kurulu kimi sanayi tesislerine, izin, onay ve ruhsatlarının yargı kararıyla iptal edilip edilmediğine bakılmaksızın üretim etkinliklerini sürdürme olanağı getirilmektedir. Özellikle bir yabancı şirkete ya da belirli şirketlere ilişkin, izin ya da ruhsatı hukuka aykırı bulunarak yargı kararı ile iptal edilen tarım arazilerinde kurulu sanayi tesislerinin üretim etkinliklerini sürdürmelerine olanak sağlanmaktadır. Tarım dışı amaçlı kullanıma açılmış tarım arazilerinin “tarımsal bütünlüğü bozmamak” koşuluyla tarım dışı amaçla kullanılmalarında kamu yararı açısından önemli bir sakınca bulunmamasına karşılık, tarım arazilerinin “tarımsal bütünlük” aranmadan istenilen amaçlarla kullanılmasına izin verilmesi tarım topraklarının bir daha eski duruma getirilemeyecek ölçüde elden çıkarılması ya da nitelik değiştirmesi gibi sakıncalı sonuçlar yaratacaktır. Bu nedenle, Yasa kuralının kamu yararıyla da bağdaşmadığı açıktır (www.zmo.org.tr). Söz konusu Kanun, Cumhurbaşkanınca kısmen veto edilerek, TBMM’ye iade edilmiştir.

- 31.01.2007 tarihinde 5578 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Söz konusu kanun ile 5403 sayılı Kanuna eklenen Geçici 3. maddede de tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına ilişkin olarak Geçici 1. madde ile benzer nitelikte bir düzenleme yapılmıştır. Ancak Geçici 3. madde de, Geçici 1. maddeden farklı olarak tarımsal bütünlüğü bozmama şartı öngörülmemiştir. Nitekim Anayasa Mahkemesi’nin 19.2.2007 tarih ve E.2007/18 ve K.2007/9 sayılı yürütmeyi durdurma kararı ve 5578 sayılı Kanun ile 5403 sayılı Kanuna eklenen Geçici 3. maddenin yürürlüğü, esas hakkında karar verilmeye kadar durdurulmuştur.

- 22.03.2007 tarihinde 26470 sayılı Resmi Gazete’de Orman Sayılan Alanlarda Veri-

PLANLAMA
2010/1

lecek İzinler Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır. Yönetmelik, orman alanlarında verilecek “muvafakat, izin ve irtifak haklarının uygulama usul ve esasları ile bunlardan tahsil edilecek bedellere ait iş ve işlemleri ...” düzenlemeyi amaçlamaktadır. Yönetmelik, “orman” sayılan arazilerde; Maden-Petrol Arama ve İşletmedeki Arama Çalışmaları (Kazı gerektirmeyen ve gerektiren arama faaliyeti), Maden-Petrol Arama İşletmelerindeki İşletme Etkinlikleri, Maden-Petrol Arama İşletmelerindeki Petrol ve Maden Tesislerinin Yapılması, Define Arama, Arkeolojik Kazı ve Ocak Açma, Fabrika, Hızır, Şerit Kurma, Balık Üretmek Üzere Tesis Kurma, Devlet İdarelerinin Yol, Bina ve Diğer Tesis Yapımları, Gerçek ve Özel Hukuk Tüzel Kişilerin Yol, Bina ve Diğer Tesis Yapımları ile ilgili başvuru, başvuruların değerlendirilmesi, muvafakat, ön izin, kesin izin, irtifak hakkı kurulması, bedel alımı, hak devri, denetleme, mevcut turizm izinlerine vb konularla ilgili iş ve işlemleri düzenlemektedir (www.kirsalcevre.org.tr). Danıştay, altı köy muhtarının başvurusu üzerine söz konusu yönetmeliğin, bazı maddelerinin yürütmesini durdurmuştur. Buna göre, orman alanlarında özel sektör veya kamuya ait hiçbir yeni projeye izin verilmeyecektir. Karar, özel sektör yatırımlarının yanı sıra, yol, su, elektrik ve telefon şebekesi kurma, askeri tesis açma, belediyelerin mezarlık inşası, doğalgaz ve petrol boru hattı döşeme ve petrol arama gibi kamu hizmetleriyle ilgili projelerin de önünü kesmiştir (www.arkitera.com).

• 03.06.2007 tarihinde 5685 sayılı Mera Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. 25.02.1998 tarih ve 4342 sayılı Mera Kanununun geçici 3. maddesinde yer alan “mera” ibarelerinden sonra gelmek üzere “yaylak ve kışlak” ibareleri eklenmiş, ikinci fıkrada yer alan “doğrudan” ibaresi madde metninden çıkarılmış ve maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir. Birinci fıkrada nitelikleri belirtilen taşınmazlardan, hazine adına tescil edilmesi gerekirken belediyeler adına tescil edilen ve belediyelerce konut veya işyeri yapılmak üzere bedelsiz olarak veya bedeli karşılığında gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine tahsis edilen,

daha sonra hazine tarafından ilgili belediye aleyhine açılan davalar sonucu mera, yaylak ve kışlak olarak sınırlandırılmasına ve özel siciline yazılmasına karar verilerek mera, yaylak ve kışlak özel siciline yazılan, fakat daha sonra bu Kanun hükümlerine göre mera, yaylak ve kışlak vasfı değiştirilerek hazine adına tescil edilen taşınmazlardan; herhangi bir kamu hizmeti için gerekli olmayan, hazinece herhangi bir tasarrufa konu edilmeyen ve halen tapuda hazine adına kayıtlı olan taşınmazlar, tahsis tarihindeki arsa değerine devir tarihine kadar geçen süre için yasal faiz eklenerek belirlenecek bedelin ilgililerce hazineye ödenmesi kaydıyla adlarına tahsis yapılanlara devredilir. Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar, Bakanlığın görüşü alınarak Maliye Bakanlığı’na belirlenir hükümleri ile ifadelendirilen değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu düzenleme ile mera alanlarımızdan sonra şimdi de yaylak ve kışlak alanlarımızda da bir taraftan imar hükümlerine aykırı bir şekilde gerçekleştirilen kaçak yapılar imar affı niteliğinde bir düzenleme getirmekte, diğer taraftan da kamu malı olan bu alanlarımız, devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan arazilerimiz süre aşımı ile özel mülkiyete geçirilmesi istenilmektedir. Oysa, mera, yaylak, kışlak ve kamuya ait otlak ve çayırın yalnızca hayvancılık sektörünün gelişmesinde değil, aynı zamanda su ve rüzgar erozyonu nedeniyle kaybedilen toprak kayıplarının önlenmesi ve doğal güzelliklerimizin korunması bakımından da en önemli doğal servetler arasında bulunmakta olduğu bilinmektedir. Yaylaklarda kaçak yapıların ve işgalin meşrulaştırılması sadece yaylakların değil aynı zamanda kadastrası yapılmamış veya kesinleşmemiş ormanların, meraların da yeni işgallerini özendirecek ve hızlandıracaktır (www.hkmo.org.tr).

• 26.03.2008 tarihinde 5751 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ile Mera Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Kanuna göre, 11.10.2004 tarihinden önce, gerekli izinler alınmadan tarım dışı amaçla kullanıma açılan arazilerin, “Tarımsal bütünlüğü bozmaması” halinde, “istenilen amaç” ile kullanımına izin verilecektir (www.zmo.org.tr). Bu izin için,

düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihinden itibaren 1 yıl içinde Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na başvurulması, hazırlanacak Toprak Koruma Projesine uyulması ve tarım dışı kullanılan tarım arazilerinin her metre karesi için 5 YTL ödenmesi şartı aranacaktır. Bu arazi ve tesislerin istenilen amaçla kullanımı için çeşitli kurumlardan alınması gerekli ruhsat, izin gibi işlemler için Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na başvurulacaktır. Başvuru tarihinden itibaren iki yıl içerisinde işlemler tamamlanıncaya kadar başvuru sahipleri faaliyetlerine devam edecektir. Bu süreler içerisinde gerekli izinleri alamayanların üretim faaliyetleri, ilgili idarelerce durdurulacaktır. Tarım arazisi niteliğinden çıkarılan araziler, ilgili kuruluşlarca başvuru sahibinin isteği doğrultusunda niteliğini değiştirecektir. Tarım arazileri üzerinde, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun talebi üzerine, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımıyla ilgili yatırımlar ile jeotermal kaynaklı teknolojik sera yatırımları için yer tahsisı yapılabilecektir (www.spoizmir.org). Kanun, çok değerli tarım alanlarının amacı dışında kullanılması- nın önünü açıcı ve üzerindeki kaçak yapıları yasal hale getirici niteliktedir.

• 07.05.2008 tarihinde 5761 sayılı Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir. Kanuna göre; hazine mülkiyetindeki yerler, Maliye Bakanlığı'nca, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis edilebilecektir. Hazine adına tescili yapılmamış, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerle, kapanan yollar ve yol fazlalarının resen tescili, talep tarihinden başlayarak en geç 1 ay içinde tamamlanacaktır. Hazine mülkiyetinde yeterli alanın bulunmadığı durumlarda, Orman Kanununa göre orman sayılan yerlerden hangilerinin Çevre ve Orman Bakanlığı'nca, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis edileceği de kanuna göre belirleniyor. Orman sayılan yerlerde turizme tahsis edilecek alan, ildeki ormanların binde 5'ini geçemeyecektir (www.spoizmir.org). Kanun ile yaklaşık olarak 1,1 milyon dönüm orman alanı turizm yatırımlarına açılabilir ve bu yatırımlarla da 330 bin dönüm alan ormansızlaştırılabilir. Mevcutta orman sayılan alanların yapısal özelliklerinin ve

değişme eğilimlerinin tüm boyutlarıyla ortaya konulması bir yana, henüz sınırları bile belirlenememiş, belirlenebilenleri de henüz tümüyle tapuya tescil edilememiş orman niteliğinde alanlar vardır (www.tmmob.org.tr).

3- Genel Değerlendirme

1990 sonrası Türkiye'de uygulanmakta olan politikalar göstermektedir ki; dünyada yaşadığımız dönem, kırsal alanların, tarımsal üretimin yeni bir kapitalistleşme dalgası içerisine girdiği bir dönemdir. Bu dönem kendini özellikle çevre kapitalist ülkelerin yoğun nüfus barındıran kırsal alanlarında, özellikle Türkiye gibi sanayileşme sürecini tamamlayamamış olan ülkelerde kendini daha fazla hissettirmektedir.

Türkiye'de tarım sektörü uluslararası pazar ve piyasa mekanizmalarından doğrudan etkilenmekte ve özellikle 1980 yılından sonra kırsal alan ve tarım politikaları, AB, DB, IMF ve DTÖ gibi uluslararası kuruluşlara bağlı olarak oluşturulmaktadır. Özellikle AB'ye üyelik müzakereleri sonucunda tarımsal yapılar, AB tarımsal yapı ve politikaları ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmaktadır. 1990'lı yıllarda IMF'ye verilen bir dizi taahhütlerle de tarımsal yapı ve kuruluşlarda düzenlemeler yapılmıştır. Tarımsal yapıyla ilgili olarak merkezi ve yerel teşkilatlanmaya, tarıma dayalı sanayi kuruluşlarına, kooperatifleşmeye, tarımsal üreticilere kredi veren bankalar, ziraat enstitüleri, birlikler, kooperatifler ve kamu iktisadi teşebbüslerinin kuruluşuna dair birçok yasal düzenleme Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda yapılmıştır. Ancak tarihsel bir perspektif içerisinde bakıldığında; 1990 sonrasında tarımsal altyapı ve tarıma dayalı temel sanayi kuruluşları, özellikle tarımda girdi üreten, kredi sağlayan, fiyat düzenleyen kuruluşlar, yasal düzenlemelerle dünya ve Türkiye koşullarında ve neo-liberal politikalar bağlamında, Avrupa Birliği'ne üye olabilme çabaları karşısında ve Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ile yapılan niyet mektupları ile verilen taahhütlerle kapatılmışlar, işlev değiştirmişler veya özelleştirilmişlerdir. Neoliberal sürecin sınır tanımaz politikaları ile Türkiye'de tarım sektörünün temel KİT'leri ve kurumlarının özelleştirilmesi 1990'larda muhalefet baskıları sonucunda tam olarak tamamlanamamış, ancak 2000 sonrasında oluşan siyasi zemin desteğiyle hızlanmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin mali

politikalarını bir anlamda zorunlu olarak dayatmacı bir biçimde yönlendiren uluslararası para ve kredi kuruluşları bu özelleştirmeleri desteklemişlerdir. Özelleştirmeler süreci içerisinde mekansal mülkiyete ilişkin olarak; kamu mülkiyetindeki arazilerin planlanma yetkilerine, hazineye ait tarım arazilerinin satış koşullarına, verimli tarım arazilerinin amaç dışı kullanımına, köy sınırları içindeki arazilerin yabancılara satışının mümkün kılınmasına, orman ve mera alanlarının azaltılmasına, verimli tarım arazileri, yayla ve mera alanlarındaki yapılaşmalara af getirilmesine dair bir çok yasal düzenleme yapılmıştır.

1990 sonrasında ekonomik krizler yaşanmış, siyasi alanda istikrar sağlanamamış, yasal ve kurumsal yeni düzenlemeler yapılmış, uluslararası anlaşmalar ile tavizlerde bulunulmuş, tarım arazilerinin tarım dışı amaçla kullanılmasına olanak veren mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır. Kırsal alan ve tarım politikaları, kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamada, tarımsal üretimi artırmada yeterli olamamış, AB'ye uyum süreci kapsamında alt yapısı hazırlanmadan yapılan kurumsal ve yasal düzenlemeler arasında bütünsellik ve entegrasyon sağlanamamıştır. Tarıma dayalı destekleme biçiminin değişimi ile 2000'li yıllarda tarım sektörü piyasa koşullarının istemlerine bırakılarak çiftçilerin tek başlarına bu koşullara uyum sağlamaları beklenmiştir. Artık çiftçiler neoliberal ilişki ağlarına dahil olacak, karını maksimize edecek ürünü ve miktarı seçerek, pazarını kendisi oluşturacak/bulacaktır. Ancak çok farklı bir gelenekten gelen ve ülke tarafından desteklenen çiftçinin bu yeni koşullara adapte olabilmesi oldukça güç bir süreç olacaktır.

Bugün Türkiye, devletin küçültülmesi, dünya ile bütünleşme, serbestleşme, özelleştirme, küreselleşme söylem ve uygulamalarının yoğun olarak yaşandığı, kamu yatırımlarının azaldığı, sanayisizleşmenin yaşandığı bir dönemden geçmektedir. Uygulanan politikalarla tarım sektörünün ekonomiye katkısını hafifletmeye, tarımsal destekleri kısma ve açığa çıkan nüfusu ise hangi alanlara kaydıracağını bilemeyen, verimli tarım arazilerini yapılaşmaya açan politikalar üretilmektedir. Bugün geline nokta, kira ve tarıma ilişkin tüm düzenlemelerin kırsal nüfusu göçe zorlayıcı, tarımsal üretim kaybına yol açıcı ve tarımsal gelişmeyi azaltıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği'ne entegrasyon

ve neoliberal politikalar çerçevesinde uygulamaya geçirilen yeni tarım politikalarının Türkiye'de yeni bir göç dalgası yaratacağı ve hatta bir süredir yaratmaya başladığı kabul edilmekle birlikte, bu sürecin tarım dışı alternatif sektörlerin bulunmaması nedeniyle ve devletin sanayileşme politikalarını yavaşlattığı ülkemizde çok da hızlı olamayacağı öngörülebilir. Özellikle kırsal alanlarda yaşayanların yaşlı nüfusu oluşturmaya başladığı ve bu insanların da kentlere göç etmek istemediği, orta yaşlı nüfusun ise tarımda beka stratejileri ile yaşamlarını kırsal alanda sürdürmek istemeleri bu süreci yavaşlatan nedenler olarak ortaya çıkacaktır. Bu süreç içerisinde kırsal yoksulluğun artacağı da söylenebilir. Bütün bu koşullar içerisinde, tarımsal yapı ve kuruluşlara dair özelleştirmelerin bir an önce durdurulması, kırsal alan planlamasının araçları ve politikalarının ivedilikle oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Neoliberal politikardan vazgeçilip ülkenin kendi pratiklerine özgü politikaların üretilmesi ve uygulanması gereklidir.

Bu makale 2006.KB.FEN.013 No'lu Dokuz Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) birimi tarafından desteklenen, Prof. Dr. Sezai Göksu danışmanlığında hazırlanmış olan "1980 Sonrası Tarım Politikalarının Kırsal Alandaki Yapısal Dönüşüm Üzerine Etkileri: Aydın-Dalama Örneği" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

AKDER, A. H. (2005) "Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması? Tehdit mi? Fırsat mı?", Demokrasi Platformu, sayı:3.

ARKİTERA. Erişim Adresi: www.arkitera.com, Erişim Tarihi:12.10.2008.

AYSU, A. (2002). Tarladan sofraya tarım 1980–2002 Türkiye tarımında yapılanma(ma) (1. Baskı), Su Yayınları, İstanbul.

AYSU, A. (2008). Küreselleşme ve tarım politikaları (1. Baskı), Su Yayınları, İstanbul.

BORATAV, K. (2007). Türkiye İktisat Tarihi 1908–2005 (11. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara.

BULANIK, A. (2001). Türkiye'de 1980 ve Sonrası Uygulanan Ekonomi Politikalarının Sosyo Ekonomik Etkileri, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Bilim Uzmanlığı Tezi, Malatya.

ÇAĞLAR, Y. (2003). "Tarihsiz, boyutsuz ve derinliksiz '2B' tartışmalarına katkılar...", Kırsal Çevre Yıllığı 2003, 77-104, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayınları, Ankara.

DOĞAN, S. (2004). Dünya Tarım Ürünleri Ticaretinin Liberalleşmesine Yönelik Düzenlemelerin Türkiye'nin Tarım ve Ticaret Politikaları Üzerine Etkileri, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Muğla.

EUROPEAN COMMISSION (2004). EU History, Erişim Adresi: <http://www.europa.eu.int/abc/history/index-en.html>, Erişim Tarihi: 23.8.2004.

GÜLER, Z. ve GÜLER, A.T. (2006). Şeker Savaşı, (1. Baskı), Neden Kitap Yayınları, İstanbul.

GÜNAYDIN, G. (2003). "'Küreselleşen' Piyasa, yoksullaşan köylü", Özgür üniversite forumu 2004, (22), 128-154.

GÜNEY, O. İ. (2006). Avrupa birliği ortak tarım politikaları ve tarımsal destekleme sistemlerinde yaşanan yeni gelişmeler: doğrudan ödeme sistemi ve Türkiye üzerine bir uygulama, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

GÜR, B. (2004). Global Tarım Politikalarının Gelişmekte Olan Ülkelere Etkisi ve Türkiye Örneği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası. Erişim Adresi: www.hkmo.org.tr, Erişim Tarihi: 10.10.2008.

İzmir Mimarlar Odası Şubesi. Erişim Adresi: www.izmimod.org.tr, Erişim Tarihi: 11.10.2008.

KAFAOĞLU, A. B. (2002). Tarım, bolluk içinde yoksulluk (2. Baskı), Kaynak Yayınları, İstanbul.

KARLI, B., YAVUZ, F., ÖREN, M. N., SAYIN, C., BİLGİÇ, A. (2005). Dünya Ticaret Örgütü Kararları ve Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinin Türk Tarım Politikaları ve GAP Bölgesi Tarımına Muhtemel Etkileri (Çağrılı Bildiri), GAP IV. Tarım Kongresi, Cilt, 1, s. 1-26, HR.Ü. Ziraat Fakültesi, Şanlıurfa.

KAZGAN, G. (2003). Tarım ve Gelişme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KESKİNOĞLU, H. Ç. (2006). Kentleşme siyasaları. Kaynak Yayınları, İstanbul.

Kırsal Çevre Derneği. Erişim Adresi: www.kirsalc-evre.org.tr, Erişim Tarihi: 08.09.2008.

MCDONALD F., DEARDEN S., (1999). European Economic Integration, Longman, England.

ÖZBUDUN, S. (2006). Türkiye kırsalı yoksullaşırken... Niçin dikkulak oldum?, Ütopya Yayınevi, Ankara.

ÖZÇELİK, A., GÜNEŞ, E., ARTUKOĞLU, M. M. (2005). "Türkiye'de Tarımsal Kredi: Sözleşmeli Tarım ve Üretici Örgütleri Üzerinden Kredi Uygulamaları", Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, s: 961-985 (1-3), Ankara.

SERİN, S. (2002). Küreselleşme ve Türkiye'nin Tarım Politikaları, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Şehir Plancıları Odası. Erişim Adresi: www.spo.org.tr, Erişim Tarihi: 13.09.2008.

Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi. Erişim Adresi: ankara.spo.org.tr, Erişim Tarihi: 13.09.2008.

Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi. Erişim Adresi: www.spoizmir.org, Erişim Tarihi: 12.09.2008.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. Erişim Adresi: www.tmmob.org.tr, Erişim Tarihi: 14.10.2008.

YENAL, N. Z. (2001). "Türkiye'de tarım ve gıda üretiminin yeniden yapılanması ve uluslararasılaşması", Toplum ve Bilim (88), 32-54.

YÜKSELER, Z. (1999). Tarımsal destekleme politikaları ve doğrudan gelir desteği sisteminin değerlendirilmesi. DPT Araştırma Raporu, Erişim Adresi: <http://ekutup.dpt.gov.tr/tarim/yukselez/gelirdes.html>, Erişim Tarihi: 23.04.2007.

Ziraat Mühendisleri Odası. Erişim Adresi: www.zmo.org.tr, Erişim Tarihi: 15.10.2008.